

MOLDOVA 2017

RAPORT INTERNAȚIONAL PRIVIND LIBERTATEA DE RELIGIE

Rezumat

Constituția protejează dreptul persoanelor de a practica religia și prevede că grupurile religioase sunt autonome și independente de stat. Cu toate acestea, legislația recunoaște „importanța excepțională” a creștinismului ortodox. Grupurile religioase minoritare și alții au relatat că Guvernul oferă în continuare un tratament preferențial Bisericii Ortodoxe din Moldova (BOM), aceasta din urmă exercitând o influență puternică asupra politicilor guvernamentale, precum și asupra politicii electorale. Mai multe dosare juridice, implicând grupuri religioase minoritare, rămân a fi nesoluționate. Cazul celor doi lideri ai Federației familiilor pentru pace și unificare în lume (Biserica Unificării), eliberați din arest la domiciliu în 2016, este încă pe rol. Grupurile religioase minoritare afirmă în continuare că administrațiile publice locale din zonele rurale le discriminează. Martorii lui Iehova mai raportează o reacție anemică din partea poliției față de actele săvârșite împotriva lor. Martorii lui Iehova, penticostalii și bapțiști au afirmat că, în pofida deciziilor judecătorești, aceștia au continuat să se confrunte cu dificultăți în obținerea unor spații pentru a-și desfășura serviciile religioase. În luna septembrie, Curtea Supremă de Justiție a hotărât în favoarea comunității evreiești, respingând cererea depusă de Agenția Proprietății Publice și menținând decizia Curții de Apel. Aceasta din urmă a respins cererea Agenției Proprietății Publice de revendicare a proprietății asupra ruinelor Sinagogii Rabinului Țirilson și Yeshiva Magen David, achiziționate de comunitatea evreiască în 2010. În urma aprobării în Parlament în 2016, a Raportului privind Holocaustul al Comisiei Elie Wiesel, Guvernul a aprobat planul de acțiuni pentru anii 2017-2019 care include angajamentul de a înființa un Muzeu Național al Holocaustului; a desfășura ședințe speciale ale Parlamentului și Guvernului pentru a comemora victimele Holocaustului; a elabora și a include în manualele de istorie conținuturi despre Holocaust. În luna ianuarie a intrat în vigoare o lege nouă ce permite persoanelor fizice, dar nu și companiilor sau altor entități juridice, să redirecționeze 2% din impozitul pe venit către organizații neguvernamentale (ONG) sau organizații religioase.

În regiunea separatistă Transnistria, ONG-urile au continuat să raporteze că autoritățile de facto au discriminat, au restricționat și au monitorizat activitățile grupurilor religioase minoritare. Autoritățile de facto au împiedicat Martorii lui Iehova să afișeze literatura religioasă, iar comunitatea musulmană a declarat că s-a abținut în continuare să desfășoare activități religioase din cauza intimidării exersate în trecut de către autoritățile de facto. 3 plângeri ale Martorilor lui Iehova împotriva Republicii Moldova și a Federației Ruse referitoare la actele discriminatorii produse la Tiraspol, adresate Comitetului ONU pentru Drepturile Omului, erau pendinte la sfârșit de an.

La 22 martie, 3 Martori ai lui Iehova au raportat un atac verbal din partea unui preot ortodox. Liga Islamică, care cuprinde o majoritate a comunității musulmane din țară, fiind singura organizație musulmană înregistrată, a raportat un incident în luna noiembrie când un profesor dintr-o școală din Chișinău a umilit un elev musulman în fața colegilor săi, spunându-i: „tu faci parte din cei careucid” și „Islamul însuși ucide”. Comunitatea evreiască a raportat 2 acte de vandalism în decursul anului, ceea ce este în scădere față de anul precedent. La 24 august, un monument al victimelor Holocaustului a fost deteriorat cu o noapte înainte de ceremonia de deschidere. În aprilie, un grup de vandali a dat foc plantelor și animalelor fără stăpân, provocând astfel daune într-un cimitir din Chișinău.

Ambasadorul a încurajat în mod regulat Guvernul să se implice în cazul sinagogii de pe strada Rabbi Țirilson și Yeshiva Magen David. Ambasada a sponsorizat mai multe evenimente ce s-au axat pe libertatea și toleranța religioasă, printre care: o expoziție de fotografii de la Muzeul Holocaustului din SUA în cadrul Parlamentului și prezentarea împreună cu Ministerul Culturii, a unei cărți, intitulată „Ghetoul din Chișinău: 1941-1942: O istorie documentară a Holocaustului în interiorul frontierelor contestate ale României”.

Ambasadorul și reprezentanții ambasadei au chemat la consolidarea toleranței religioase și a dialogului interconfesional. Oficialii ambasadei SUA au purtat discuții cu reprezentanții minorităților religioase cu privire la respectarea drepturilor minorităților religioase și combaterea intoleranței religioase.

Secțiunea I. Demografia religioasă

Guvernul SUA estimează populația Republicii Moldova la 3,47 milioane (estimări din luna iulie 2017). Conform recensământului din 2014, religia predominantă este creștinismul ortodox, 90% din populația țării aparținând unuia dintre cele două grupuri creștin-ortodoxe: aproximativ 90% țin de Mitropolia Moldovei (MM), subordonate Bisericii Ortodoxe Ruse, iar restul 10% aparțin Mitropoliei Basarabiei (MB), subordonate Bisericii Ortodoxe Române. Circa 7% din populație nu și-au declarat nicio afiliere religioasă. Cele mai mari grupuri religioase non-ortodoxe, cuprinzând fiecare între 15 000-30 000 de adepți, sunt reprezentate de bapțiști, Martorii lui Iehova și pentecostali. Grupurile care împreună constituie mai puțin de 5% din populație includ adventiștii de ziua a șaptea, creștinii evanghelici, romano-catolicii, luteranii evanghelici, musulmanii, evreii și ateștii.

Grupuri religioase mai mici includ bahaii, molocanii, evreii mesianici, prezbiterienii, membrii Bisericii lui Isus Hristos a Sfinților din Zilele din Urmă (mormoni), membrii Bisericii Creștine Evanghelice, ai Bisericii Unificării, alți creștini, adepți ai Falun Gong și ai Societății Internaționale pentru Conștiința Krishna.

În regiunea separatistă Transnistria, circa 80% din populație aparține BOM. Alte grupuri religioase din regiune includ catolici, adepți ai Ortodoxiei de rit vechi, bapțiști, adventiști de ziua a șaptea, creștini evanghelici și carismatici, evreii, luterani, musulmani și Martorii lui Iehova.

Secțiunea II. Respectarea de către Guvern a libertății de religie

Cadrul juridic

Constituția prevede un tratament egal pentru toți cetățenii, indiferent de religie, și garantează libertatea de conștiință, manifestată în „spirit de toleranță și respect reciproc”, precum și libertatea de a practica o religie. Aceasta prevede că grupurile religioase se pot organiza și activa în conformitate cu propriul statut și sunt independente de stat. Constituția interzice orice acțiuni de instigare la ură religioasă și „orice manifestare a neînțelegerii” între grupurile religioase. Constituția stipulează că statul trebuie să susțină cultele religioase, inclusiv prin facilitarea asistenței religioase în armată, spitale, penitenciare, instituții de îngrijire comunitară și orfelinate.

Legea prevede dreptul fiecărei persoane de a se identifica sau nu cu o religie, de a avea sau nu convingeri individuale, de a-și schimba religia sau convingerile, de a practica religia sau convingerile sale în mod independent sau în grup, în public sau particular, prin învățatură, practici religioase sau ritualuri. Conform legislației, libertatea de religie poate fi restricționată doar dacă acest lucru este necesar pentru a asigura ordinea și siguranța publică, a ocroti sănătatea și moralitatea publică sau pentru a proteja drepturile și libertățile persoanei. Legea mai interzice discriminarea bazată pe apartenență religioasă.

Legea prevede că statul recunoaște „importanța excepțională și rolul fundamental” al creștinismului ortodox, în special cel al BOM, în viața, istoria și cultura țării.

Legea permite grupurilor religioase să înființeze asociații și fundații. Aceasta permite comunităților religioase locale să-și schimbe afilierea confesională sau să se autodizolve. Legea scutește comunitățile religioase înregistrate de plata impozitului pe bunuri imobiliare și funciare.

În ianuarie a intrat în vigoare o lege ce permite persoanelor fizice, dar nu și companiilor sau altor entități juridice, să redirecționeze 2% din impozitul pe venit către ONG-uri sau organizații religioase. Grupurile religioase care doresc să beneficieze de noile dispoziții legale urmează să se înregistreze la Ministerul Justiției (MJ) și să utilizeze sumele primite doar în scopuri destinate activităților sociale, morale, culturale și/sau caritabile. Legea scutește organizațiile religioase de taxa de înregistrare și de plata impozitului pe venitul obținut în urma donațiilor, conform Legii celor 2 %.

Legea prevede ca, în procesul de înregistrare, un grup religios să prezinte MJ o declarație care să cuprindă numele exact al acestuia, principiile fundamentale de credință, structura organizatorică și sfera de activitate, sursele de finanțare, precum și drepturile și obligațiile membrilor. Legea mai prevede că, pentru a fi înregistrat, un grup religios trebuie să demonstreze că are cel puțin 100 de membri fondatori. Un grup religios trebuie să prezinte dovada că are acces la un spațiu în care să-și poată desfășura activitatea religioasă, însă legea nu precizează dacă grupul trebuie să dețină spațiul respectiv în proprietate. MJ este obligat prin lege să înregistreze un grup religios în termen de 30 de zile, dacă cererea de înregistrare se face conform cadrului legislativ. Solicitantul poate solicita ca acest termen să fie prelungit, în cazul în care Guvernul stabilește că documentația prezentată este insuficientă. La cererea MJ, instanța de judecată poate suspenda înregistrarea cultului religios dacă acesta „desfășoară activități ce contravin Constituției sau legislației” sau „afectează securitatea statului, ordinea publică, [sau] viața și siguranța populației”. Legea prevede, de asemenea, suspendarea sau revocarea înregistrării unui cult religios în caz de încălcare a acordurilor internaționale sau de desfășurare a activității politice.

Legea nu impune înregistrarea grupurilor religioase, însă doar grupurile religioase înregistrate au statut de persoană juridică, lucru ce le permite să construiască biserici, să dețină în proprietate terenuri în cimitire, să dețină alte proprietăți, să publice sau să importe literatură religioasă, să deschidă conturi bancare sau să angajeze personal. De asemenea, înregistrarea le scutește de impozitele pe teren și de impozitele pe proprietate. Bisericile individuale sau filialele grupurilor religioase înregistrate nu sunt obligate să se înregistreze pe lângă MJ, atât timp cât nu efectuează tranzacții juridice și nu primesc donații ca persoane juridice locale. Organizația-mamă își va exercita autoritatea în aceste domenii în numele filialelor locale neînregistrate.

Legea permite tuturor cultelor religioase să țină servicii divine în cadrul instituțiilor de stat, inclusiv în penitenciare, orfelinate, spitale, școli, instituții militare și de poliție, la cererea persoanelor din aceste instituții, cu condiția să obțină în prealabil aprobarea administrației instituției respective.

Printr-un acord cu MJ, preoții BOM au acces liber în instituțiile penitenciare pentru a oferi asistență religioasă fără aprobarea prealabilă a administrației penitenciare. În plus, BOM a încheiat un acord separat cu Ministerul Apărării, ce permite preoților BOM să țină predici în unitățile armate, să binecuvânteze personalul militar înainte de desfășurarea misiunilor de menținere a păcii și să distribuie literatură religioasă bibliotecilor din cadrul armatei.

Legea interzice entităților religioase de a se angaja în activități politice, precum și „prozelitismul abuziv”, altfel spus acțiunea de a schimba convingerile religioase prin coerciție.

Deși, legislația prevede restituirea proprietăților confiscate în timpul regimurilor fascist și, respectiv, sovietic, persoanelor reprimite politic sau exilate, prevederea respectivă nu se aplică în cazul bunurilor confiscate de la grupuri religioase. În conformitate cu un acord anterior încheiat între Ministerul Culturii și MM, Guvernul a transferat MM controlul asupra majorității bisericilor și mănăstirilor confiscate. Litigiile legate de proprietate între bisericile MM și MB nu au fost soluționate. Ministerul Culturii este responsabil de restul bisericilor și mănăstirilor ce nu se află sub controlul MM. Autoritățile locale, care operează prin intermediul Ministerului Culturii, pot conveni cu parohiile locale să întoarcă sau să închirieze grupurilor

religioase aceste biserici sau mănăstiri. Restituirea proprietății a continuat să fie o problemă pentru comunitatea evreiască și nu există nicio lege care să permită soluționarea acesteia.

Constituția prevede libertatea de a urma o educație religioasă și stipulează că sistemul de învățământ de stat „este unul de natură laică”. Potrivit legislației, orele de religie din instituțiile publice de învățământ sunt opționale. Elevii depun o cerere în scris la administrația școlii pentru a se înscrie la ore de educație religioasă, acestea fiind oferite din clasa întâi până într-a noua. Pentru cei care aleg să nu se înscrie la orele de religie nu se oferă lecții alternative. Curriculumul prevede două tipuri de lecții: lecții pentru adeptii ortodoxismului și romano-catolici, iar al doilea tip de lecții pentru creștinii evanghelici și adventiștii de ziua a șaptea. Curriculumul pentru grupurile ortodoxe și catolice derivă din manualele de instruire elaborate de Ministerul Educației cu contribuția MM și include instrucțiuni de predare elaborate cu sprijinul MM. Aceste cursuri opționale sunt predate de profesori și preoții ortodocși, care se concentrează pe creștinismul ortodox. Profesorii și reprezentanții Bisericii Evanghelice predau cel de-al doilea tip de lecții, bazându-se pe manuale și literatură religioasă tradusă din România, SUA și Germania. Ambele tipuri de lecții predau doctrina religioasă, precum și valori morale și spirituale.

Legea impune imunizarea tuturor copiilor înainte ca aceștia să meargă la grădiniță și nu prevede nicio excepție din motive religioase.

Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării, instituit prin lege, este o instituție independentă, însărcinată cu examinarea plângerilor în materie de discriminare, inclusiv a discriminării cu caracter religios sau bazată pe apartenență religioasă. Parlamentul alege membrii consiliului printr-un proces competitiv, numindu-i pe un termen de cinci ani. Consiliul nu are competențe de sancționare, cu toate acestea, poate determina dacă a avut loc un act de discriminare, intervine cu recomandări cu privire la modul de remediere a situației și adresează cereri procurorilor în vederea inițierii unor proceduri penale. Acesta poate sugera, de asemenea, modificări legislative pertinente sau poate participa la grupuri de lucru care elaborează inițiative legislative.

Conform legii, cetățenii cu vârsta cuprinsă între 18 și 27 de ani au dreptul de a alege serviciul civil ca alternativă serviciului militar, în cazul în care acesta din urmă contravine convingerilor religioase. Durata standard atât a serviciului civil, cât și a serviciului militar este de 12 luni. Absolvenții instituțiilor de învățământ superior pot opta în favoarea a șase luni de serviciu civil sau a trei luni de serviciu militar. Persoanele care aleg serviciul civil îl pot efectua în cadrul instituțiilor publice sau a întreprinderilor specializate în domenii, precum asistența socială, îngrijirea medicală, ingineria industrială, planificarea urbană, drumuri și construcția drumurilor, protecția mediului, asociații agricole sau de prelucrare în domeniul agricol, gestionarea urbei și serviciul pompieri. Pentru grupurile religioase nu sunt prevăzute scutiri de la serviciul civil de alternativă, dar clerul de rang înalt, călugării și persoanele care își fac studiile în instituțiile de învățământ teologic sunt scutiți de serviciul de alternativă. Refuzul de a se înscrie în serviciul civil este pasibil de amendă de până la 32 000 de lei (1 900 de dolari) sau între 100 și 150 de ore de muncă în folosul comunității.

Legea definește drept „extremiste” și ilegale orice documente sau informații ce justifică crime de război sau anihilarea completă sau parțială a unui grup social sau religios, precum și orice documente ce solicită sau susțin activități în vederea atingerii unor obiective de acest gen.

Misionarii străini pot încheia contracte de muncă sau acorduri de voluntariat pentru a solicita un permis de ședere temporară și pot locui și lucra cu statut de angajat plătit sau ca voluntari neremunerați. Doar misionarii care lucrează cu grupurile religioase înregistrate pot solicita permise de ședere temporară. Lucrătorii religioși străini, care dețin astfel de permise, trebuie să se înregistreze pe lângă Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, Biroul pentru Migrație și Azil și la Ministerul Tehnologi Informaționale

și Comunicațiilor. Aceștia trebuie să prezinte documente ce confirmă statutul oficial al grupului religios înregistrat pentru care urmează să lucreze, documente ce vor confirma reședința lor temporară și dovada privind asigurarea medicală locală valabilă. Alți misionari străini, care aparțin grupurilor religioase înregistrate, pot rămâne în țară timp de 90 de zile în baza unei vize turistice.

În regiunea separatistă Transnistria, „legea” transnistreană afirmă rolul special al Bisericii Ortodoxe în cultura și spiritualitatea regiunii. Legea *de facto* „recunoaște respectul” pentru creștinism, islam, budism, iudaism și alte culte religioase prezente istoric în regiune. Toate grupurile religioase, înregistrate sau nu, beneficiază oficial de libertatea de religie, însă legea impune anumite restricții cu privire la dreptul la libertatea de conștiință și religie, „dacă acest lucru este necesar pentru a proteja ordinea, moralitatea, sănătatea, drepturile constituționale și interesele cetățenilor sau atunci când este vorba de securitatea și protecția statului”. Cetățenii străini au, de asemenea, dreptul la libertatea confesională. Procuratura supraveghează implementarea legii privind libertatea de religie.

În martie au intrat în vigoare modificări la „legea” transnistreană privind religia, interzicând prozelitismul în casele persoanelor și limitând distribuția literaturii religioase doar la casele de cult și spații special desemnate de „autorități”.

Aceeași „lege”, adoptată în 2009, prevede reînregistrarea grupurilor religioase pentru a funcționa legal în regiune. „Ministerul Justiției” auto-declarat al regiunii înregistrează grupurile religioase și monitorizează respectarea obiectivelor și activităților prevăzute în statutele acestora. Înregistrarea oferă o serie de avantaje grupurilor religioase, printre care capacitatea de a deține și de a construi lăcașe de cult, de a deschide școli religioase și de a publica literatură religioasă.

Pentru a se înregistra, un grup religios local trebuie să prezinte dovada activității sale în regiune timp de cel puțin 10 ani; o listă ce va cuprinde cel puțin 10 membri cu vârsta de 18 ani sau mai mult cu reședință permanentă în una dintre cele șapte unități teritorial-administrative din regiune și cu „cetățenie transnistreană”; o listă a fondatorilor și a membrilor de conducere și datele personale ale acestora; carta grupului, statutul și procesele-verbale ale adunării constitutive; doctrina religioasă de bază; datele de contact ale organului de conducere; o chitanță indicând plata taxei de înregistrare. Grupurile religioase locale se pot înregistra, de asemenea, ca parte a unei organizații religioase centralizate, ce trebuie să fie constituită din cel puțin trei grupuri religioase locale, care au fost înregistrate anterior separat ca persoane juridice. În acest caz, cererea lor trebuie să includă suplimentar și o copie a documentelor de înregistrare ale organizației centralizate. Organizațiile religioase centrale trebuie să informeze anual autoritatea de înregistrare cu privire la intențiile de extindere a activităților desfășurate.

Autoritățile *de facto* trebuie să ia decizii cu privire la înregistrarea unui grup religios în termen de 30 de zile de la depunerea cererii. În cazul în care se decide efectuarea unei evaluări a grupului religios, ce va consta într-o investigație urmărind aplicarea legii cu privire la activitățile grupului, înregistrarea poate fi amânată cu până la 6 luni sau chiar refuzată, dacă autoritățile care efectuează investigația consideră că grupul reprezintă o amenințare la adresa securității sau a moralității în regiune sau dacă grupuri religioase străine sunt implicate în activitățile acestuia.

Grupurile religioase străine nu pot fi înregistrate sau desfășura activități religioase. Străinii pot practica în mod individual convingerile lor religioase și nu pot fi fondatori sau membri ai grupurilor religioase.

Grupurile religioase pot fi desființate prin decizie proprie sau prin decizia „instanței”. „Procuratura” sau autoritățile executive *de facto* din regiune, oraș sau autorități raionale pot solicita instanței să desființeze sau să suspende activitatea unui grup religios din mai multe motive, printre care tulburarea ordinii publice sau încălcarea securității publice; desfășurarea unor activități extremiste; constrângerea persoanelor de a-și

părăsi familiile; încălcarea identității, drepturilor și libertăților cetățenilor; încălcarea moralității și bunăstării cetățenilor, inclusiv utilizarea de substanțe psihotrope, droguri, a hipnozei sau desfășurarea unor activități perverse în timpul serviciilor religioase; încurajarea sinuciderii sau a refuzului de a urma tratamentul medical din motive religioase; împiedicarea învățământului obligatoriu; recurgerea la constrângere pentru înstrăinarea proprietății în beneficiul comunității religioase; și încurajarea refuzului de a-și îndeplini îndatoririle civice.

„Legea” permite utilizarea locuințelor și a apartamentelor private pentru a ține slujbe religioase. Cu toate acestea, „legea” nu permite grupurilor religioase să utilizeze adresa locuinței proprii pentru înregistrare oficială. „Legea” permite, de asemenea grupurilor religioase să desfășoare servicii religioase și ritualuri în instituții publice, cum ar fi spitale, clinici, orfelinate, case de bătrâni și penitenciare.

Autoritățile monitorizează și pot interzice importul și exportul de materiale religioase tipărite, înregistrări audio și video, precum și a altor obiecte ce țin de religie.

Conform „legii”, cetățenii au dreptul să aleagă serviciul civil alternativ față de serviciul militar, dacă acesta din urmă contravine religiei și convingerilor acestora. Serviciul civil de alternativă poate fi efectuat doar în organizații aflate sub jurisdicția transnistreană sau a „altor forțe militare” și în instituții subordonate „organelor executive ale administrației de stat sau locale”.

Autoritățile *de facto* nu permit grupurilor religioase să participe la alegeri sau la alte activități ale partidelor politice, sau să sprijine ONG-urile implicate în alegeri.

Moldova nu este parte la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Practici guvernamentale

Rezumatul paragrafului: Minoritățile religioase au raportat diverse dificultăți, cum ar fi intoleranța, abuzul verbal și discriminarea atunci când închiriază sau cumpără proprietăți sau construiesc case de cult. Acestea au afirmat că, în general, autoritățile centrale au dat dovadă de susținere, dar au întâmpinat adesea rezistență din partea autorităților locale. În cadrul unei întâlniri din 3 iulie cu 100 de preoți ai MM pentru a discuta despre impactul religiei asupra societății, președintele Igor Dodon a spus: „Ortodoxia este forța care unește majoritatea minorităților etnice. Consolidarea societății moldovenești este posibilă doar având o bază moral-spirituală, precum credința creștin-ortodoxă”. În luna septembrie, Curtea Supremă a hotărât în favoarea comunității evreiești, respingând cererea depusă de Agenția Proprietății Publice și menținând decizia Curții de Apel care, la rândul său, a respins cererea Agenției de Proprietate Publică de dobândire a dreptului de proprietate asupra ruinelor Sinagogii Rabin Țirilson și Yeshiva Magen David, ambele achiziționate de comunitatea evreiască în 2010.

Biserica Unificării a raportat lipsa unei evoluții în cazul arestării celor doi lideri în 2015, eliberați ulterior, sub control judiciar, învinuiți de trafic de ființe umane, caz care era încă pe rol la sfârșit de an. Autoritățile l-au arestat pe Mihai Calestru și Oleg Savencov sub învinuirea de trafic de ființe umane, spunând că aceștia au recrutat, au transportat și au găzduit persoane în vederea exploatării prin muncă. Autoritățile au învinuit, de asemenea, Biserica că ar fi fost înființată ca un grup criminal organizat. În timp ce se aflau sub control judiciar, conducătorilor Bisericii nu li s-au impus restricții de a exersa sau practica cultul, aceștia deplasându-se liber prin întreaga țară.

În decursul anului, MJ a înregistrat 38 de entități religioase constituite din grupări religioase ca părți componente ale cultelor religioase existente, inclusiv Biserica baptistă, Biserica de ritului vechi, BOM, BOB, Biserica evanghelică, Adventiștii de ziua a șaptea și Uniunea Bisericilor Penticostale. MJ nu a respins

nicio cerere de înregistrare.

Pe parcursul anului, 46 de grupuri religioase au primit 1,65 milioane lei (96 800 dolari) din impozit pe venit redirectionat.

Cele două plângeri ale asociațiilor Falun Gong, depuse la CEDO în 2015, după epuizarea tuturor procedurilor în instanțele naționale, confruntându-se cu acuzațiile de încălcare a legislației pe motiv că promovează activități extremiste, utilizând simbolul cu cele cinci svastici în baza tradiției budiste și chineze, se aflau încă în curs de examinare la sfârșit de an. De asemenea, aceștia au avut o cauză în instanță cu privire la lichidarea organizației.

Liderii Martorilor lui Iehova au raportat că autoritățile locale s-au opus achiziționării de proprietăți pentru construirea caselor de cult. Majoritatea cererilor depuse au fost încetinite de refuzul autorităților locale de a emite permise, certificate de urbanism sau autorizații de construcție; de procedurile judiciare îndelungate; locuitorii care protestau contra prezenței lor. Poliția nu a reușit să efectueze urmărirea în justiție a persoanelor care au amenințat sau au agresat verbal membrii Martorilor lui Iehova în localitățile rurale, cum ar fi neurmărirea în justiție a preotului de la Vulpești care a amenințat verbal trei martori ai lui Iehova cu violență fizică.

În septembrie, consiliul satului Ciorescu a interzis propovăduirea și distribuirea literaturii religioase pe teritoriul satului Ciorescu, numind-o „propagandă”. În urma acestei decizii, poliția a acuzat doi reprezentanți ai Martorilor lui Iehova de distribuire a literaturii religioase în teritoriu în data de 15 decembrie. Potrivit reprezentanților Martorilor lui Iehova, polițistul a mărturisit că a fost forțat să-i amendeze. Martorii lui Iehova au depus o plângere în instanță.

În luna martie, Uniunea Bisericilor Penticostale a depus o plângere în instanța de judecată împotriva MJ, administrației locale din Fălești și executorul judecătoresc, solicitând despăgubiri pentru pierderile nemateriale suferite, din cauza neexecutării, în termen rezonabil, a unei hotărâri judecătorești din 2010. În 2010, după 5 ani de litigii cu administrația locală din orașul Fălești, Curtea Supremă a emis o hotărâre definitivă prin care ordona primarului local să schimbe denumirea clădirii din casă privată în biserică. Însă, oficialii administrației locale au refuzat să aplice hotărârea judecătorească. La sfârșit de an, cazul este încă pendinte în instanță.

În septembrie, după trei ani de dispută, Curtea Supremă a hotărât în favoarea comunității evreiești, respingând cererea depusă de Agenția Proprietății Publice și menținând decizia Curții de Apel care a respins cererea Agenției Proprietății Publice privind sinagoga și Yeshiva. În 2010, comunitatea evreiască a achiziționat ruinele Sinagogii Rabinului Țirilson și Yeshiva Magen David, revendicate de Agenția Proprietății Publice.

Printr-un acord anterior, încheiat cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, MM a dezvoltat în continuare o rețea de asistență socială, inclusiv centre de primire de zi și adăposturi temporare în cadrul bisericilor și mănăstirilor.

Autoritățile au acordat în continuare mai multă libertate MM, în comparație cu alte grupuri religioase, de a importa materiale religioase, precum și privilegiile legate de restituirea bunurilor bisericesti. În plus, Guvernul a continuat să acorde privilegiile (cum ar fi invitații de a participa la evenimente finanțate de stat, sărbători naționale și ceremonii de binecuvântare în școli) clerului MM, pe care nu le-a acordat altor grupuri religioase.

În august, o petiție online din partea unui grup civic a solicitat Ministerului Educației, Culturii și Cercetării

să interzică serviciile de binecuvântare în timpul ceremoniei de deschidere a anului școlar. Ministerul a refuzat să intervină, declarând că ține de competența autorităților locale să ia o decizie cu privire la această problemă. MM a decis ca serviciile de binecuvântare în timpul ceremoniilor de deschidere a anului școlar să nu dureze mai mult de 5 minute.

La 3 iulie, președintele Igor Dodon s-a întâlnit cu 100 preoți ai MM pentru a discuta despre impactul religiei asupra societății, făcând o donație de 8 000 de cărți ce urmau să fie folosite pentru studierea creștinismului ortodox în școli. Într-un comunicat de presă se prezintă o afirmație a președintelui Dodon: „Ortodoxia este forța care unește majoritatea minorităților etnice. Credința creștin-ortodoxă este baza moral-spirituală ce poate consolida societatea moldovenească”.

Mișcarea de reformă a adventiștilor de ziua a șaptea a continuat să raporteze problemele legate de înscrierea copiilor în instituțiile preșcolare, ca urmare a refuzului de a imuniza copiii. Ca răspuns la un apel adresat Ministerului Sănătății în luna septembrie, Ministrul Educației a declarat că refuzul de a imuniza în mod obligatoriu copiii din motive religioase nu ar trebui să constituie un impediment pentru înscrierea acestora la școală. Potrivit Ministerului Educației, un certificat medical ar trebui să fie suficient pentru a permite înscrierea acestora la școală. Grupul de lucru, creat în 2016 de către ministerul de resort, însărcinat să asigure accesul la instituțiile educaționale al copiilor ai căror părinți au refuzat imunizarea din motive religioase sau filosofice, a continuat să se întrunească pe parcursul anului, dar nu a făcut nicio recomandare.

Reprezentanții Uniunii Bisericii Penticostale au continuat să raporteze problemele cu biroul vamal, inclusiv prezența unor bariere artificiale, precum și legislația imperfectă ce limitează importul de asistență umanitară.

Grupurile religioase minoritare, inclusiv baptiștii, penticostalii, martorii lui Iehova și musulmanii au raportat că autoritățile locale au fost adesea reticente când era vorba de alocarea terenurilor pentru construcția caselor de cult. Martorii lui Iehova au declarat că primarii sau consilierii locali au fost presați de preoții ortodocși să-i discrimineze, iar oficialii locali și preoții care activau în calitate de consilieri locali au refuzat să execute hotărârile judecătorești ce permiteau folosirea localurilor de către martorii lui Iehova pentru desfășurarea activităților legate de cult.

La 7 iunie, Curtea de apel a anulat o decizie din 2016, emisă de o primă instanță cu privire la eliberarea unui permis pentru o clădire deținută de Martorii lui Iehova. Instanța de prim nivel a hotărât în favoarea Martorilor lui Iehova, permițând construcția. Curtea de apel a retrimis cauza în instanța de prim nivel pe motiv că aceasta nu a efectuat un control juridic corespunzător pentru a verifica valabilitatea permisului de construcție. La sfârșit de an, cazul se afla încă pe rolul instanței. Martorii lui Iehova au relatat că acest caz a început în 2016, când primarul și consilierii locali din Olănești au refuzat să acorde o schimbare de zonare ce ar fi permis comunității să folosească sala regatului finalizată, pentru care au îndeplinit toate formalitățile birocratice și au furnizat toate documentele necesare, conform spuselor lor.

ONG-urile și grupurile de advocacy au remarcat că Guvernul nu a dispus de legi sau mecanisme pentru a soluționa revendicările privind restituirea proprietății comunale pierdute în perioada Holocaustului și au raportat că Guvernul nu a făcut niciun progres în soluționarea acestor revendicări, inclusiv pentru cetățeni străini.

Comunitatea evreiască din Moldova a raportat în continuare că autoritățile publice nu au intervenit cu niciun răspuns la actele antisemite, inclusiv actele de vandalism și discursul de ură. Liderii comunității evreiești au mai afirmat că poliția s-a arătat reticentă și nu a luat măsuri sau a permis făptașilor să scape de urmărirea penală.

În mai, Guvernul a aprobat un plan de acțiuni pentru anii 2017-2019 privind implementarea aprobării de către Parlament în 2016 a *Raportului privind Holocaustul* al Comisiei Elie Wiesel. Planul de acțiuni prevede o serie de acțiuni specifice, inclusiv angajamentul de a înființa Muzeul Național al Holocaustului la Chișinău; a desfășura la 27 ianuarie ședințe speciale cu durata de o oră în Parlament și Guvern pentru a comemora victimele Holocaustului; a elabora un curriculum opțional pentru licee și un curs școlar general: Holocaustul: Istorie și Lecții; a elabora conținuturi despre Holocaust pentru manualele de istorie; a organiza excursii ghidate la memorialurile Holocaustului. Comunitatea evreiască a raportat progrese limitate din partea Guvernului în îndeplinirea acestui plan.

Abuzuri din partea forțelor externe și a actorilor nestatali

Experții în domeniul drepturilor omului, inclusiv reprezentanții Promo-LEX, au raportat în continuare că grupurile religioase minoritare din Transnistria, care nu sunt favorizate de Biserica Ortodoxă Rusă, inclusiv musulmanii, martorii lui Iehova, baptiștii și pentecostalii, au fost tratați înegal față de grupurile religioase „tradiționale”. Grupurile religioase minoritare, cum ar fi martorii lui Iehova, s-au abținut în continuare să solicite înregistrarea sau să se angajeze în alte activități din cauza autorităților locale care refuzau să le înregistreze și le împiedicau să afișeze sau să distribuie literatură religioasă. Comunitatea musulmană a raportat că autoritățile *de facto* din Transnistria le-au sugerat să se alăture comunității musulmane rusești și să stea departe de comunitatea musulmană moldovenească. Potrivit grupurilor religioase minoritare, forțele de securitate locale au continuat să le monitorizeze activitățile.

Martorii lui Iehova au declarat că autoritățile *de facto* din Transnistria continuă să refuze reînregistreze două grupuri locale ale Martorilor lui Iehova. Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a trimis autorităților moldovene pentru a obține comentarii o plângere adresată de către Martorii lui Iehova din Tiraspol împotriva Moldovei. În 2016, trei martori ai lui Iehova din Tiraspol au depus plângeri la Comitetul ONU pentru Drepturile Omului împotriva Republicii Moldova (care deține suveranitate, dar nu și controlul asupra Transnistriei) și Federației Ruse în legătură cu refuzul de a reînregistra grupul religios.

Comunitatea musulmană a continuat să gestioneze un centru cultural și educațional în Transnistria, dar nu a încercat să se înregistreze ca și comunitate religioasă. Comunitatea musulmană a precizat că a evitat să desfășoare orice activitate religioasă din cauza încercărilor anterioare de intimidare ale autorităților din regiune.

Secțiunea III. Respectarea de către societate a libertății religioase

Martorii lui Iehova au raportat cinci incidente de abuz social, constând în principal din intimidări verbale și acțiuni orientate spre a împiedica activitățile religioase. De exemplu, la 22 martie, Martorii lui Iehova au raportat că Ciugureanu Viorel, preot ortodox, a împiedicat trei martori ai lui Iehova să-și exercite drepturile religioase în satul Vulpești și i-a amenințat verbal cu răfuiala fizică. Victimele au depus o plângere la poliție, iar aceasta a constatat că acțiunile preotului nu contravin legii. Totuși, poliția a avertizat verbal preotul să nu încalce pe viitor drepturile religioase ale Martorilor lui Iehova.

Martorii lui Iehova au mai afirmat că într-o serie de sate, preoții ortodocși locali au instigat populația la ură și au împiedicat eforturile martorilor lui Iehova să-și construiască case de cult noi sau să schimbe denumirea spațiilor achiziționate.

Potrivit Ligii Islamice, atitudinile societății față de musulmani au continuat să se îmbunătățească, în comparație cu anii precedenți. Însă instituțiile mass-media locale au manifestat în continuare o atitudine critică și cu prejudecăți față de islam, prezentându-l într-o lumină negativă în știri și emisiuni. Liga Islamică a declarat, de asemenea, că mass-media a descris crimele cu implicarea musulmanilor drept „atacuri

teroriste”, în timp ce știrile cu implicarea non-musulmanilor relatau despre „crime” sau „atacuri armate”. În urma unor astfel de știri, femeile musulmane au fost batjocorite în stradă și numite „teroriste”.

Liga Islamică a raportat că musulmanii s-au confruntat cu discriminare la închirierea bunurilor imobile pentru locuințe.

Liga Islamică a raportat un caz de umilire publică a unui elev de către un profesor din Chișinău, care a avut loc în luna noiembrie. Profesorul a umilit public elevul în fața colegilor pentru că era musulman, spunând: „Voi sunteți cei careucid” și „Islamul însuși ucide”. La solicitarea părinților, profesorul și-a prezentat scuzele și a promis că acest lucru nu se va mai întâmpla.

Liderii comunității evreiești au raportat două acte de vandalism, ceea ce reprezintă o scădere față de anul precedent. La 24 august, monumentul victimelor Holocaustului din Orhei a fost deteriorat cu o noapte înainte de ceremonia de deschidere. Liderii au depus o plângere la poliția locală, care a arestat suspectii. Investigația cu privire la acest incident era încă în derulare la sfârșit de an. În aprilie, niște vandali au dat foc plantelor și animalelor fără stăpân din cimitirul evreiesc din Chișinău, deteriorând o serie de monumente prețioase. A fost depusă o plângere la poliție, dar la sfârșit de an cazul încă nu a fost soluționat. Discursurile și atitudinile antisemite au fost prezente în comentarii și știri recurente din unele surse mass-media. O asociație de scriitori a nominalizat în câteva rânduri pe Paul Goma, autor român acuzat de scrierea unor texte antisemite, pentru Premiul Nobel pentru Literatură.

În septembrie, la Chișinău, Asociația „NEVER AGAIN”, Fundația Friedrich Ebert, comunitatea evreiască din Moldova și Institutul de Istorie Orală din Moldova au organizat o serie de prelegeri și discuții pe marginea recentei publicații *Recolta de aur: Evenimente la periferia Holocaustului*, scrisă de un istoric de la Universitatea Princeton. Evenimentele au inclus o serie de discuții privind relațiile dintre creștini și vecinii lor evrei în timpul Holocaustului și după război. Înainte de discuțiile din 13 septembrie, Teatrul Spălătorie a prezentat piesa *O istorie clară* de Nicoletta Esinencu, în care se vorbește de Holocaustul din Basarabia.

Secțiunea IV. Angajamentul și politica Guvernului SUA

Ambasadorul a încurajat în mod regulat prim-ministrul să soluționeze cazul Sinagogii Rabinului Țirilson și Yeshiva Magen David. Oficialii Ambasadei au organizat împreună cu Guvernul evenimente de promovare a toleranței religioase. În cadrul unui eveniment din luna martie, care a avut loc la Parlament, ambasadorul a intervenit cu niște remarci la deschiderea unei expoziții unde au fost prezentate fotografiile de la Centrul Cultural Evreiesc Kedem și de la Muzeul Memorial al Holocaustului din SUA. Ambasadorul a menționat că țara a înregistrat progrese semnificative în comemorarea celor care și-au pierdut viața în mâinile naziștilor și a întreprins demersuri pentru a aduce la cunoștința tinerei generații aceste evenimente tragice. Împreună cu Ministerul Culturii, Ambasada SUA a organizat o prezentare a cărții „Ghetoul din Chișinău 1941-1942” de către un oficial al muzeului, care a fost găzduită de Parlament la 9 februarie. Oficialul a mers și în Transnistria pentru a prezenta cartea.

Oficialii Ambasadei s-au întâlnit cu liderii și reprezentanții MM, MB, Martorii lui Iehova, grupurile musulmane, Biserica Baptistă și Biserica Penticostală pentru a discuta despre libertatea de religie, atitudinile societății și acțiunile sau inacțiunea Guvernului cu privire la grupurile religioase. Reprezentanții Ambasadei s-au întâlnit în mod regulat cu liderii comunității evreiești pentru a discuta despre respectarea drepturilor acestora și provocările cu care se confruntă comunitatea evreiască.

La 19 iunie, Ambasada SUA a găzduit o Cina de Iftar cu lideri și reprezentanți ai comunității musulmane. În cadrul discursului ținut la acest eveniment, ambasadorul a menționat că în ultimii ani s-a îmbunătățit dialogul interconfesional și toleranța față de grupurile religioase minoritare, adăugând că doar o societate

tolerantă, în care se respectă drepturile omului, inclusiv libertatea religioasă, ar putea fi cu adevărat democratică și prosperă.